

ჩრდილოვანი ეკონომიკა და მისი პრევენციის მნიშვნელობა საქართველოსთვის

სერგო გელაშვილი,
გიორგი ჯავახიშვილი
თსუ ბაკალავრიატის სტუდენტები

რეზიუმე

თითოეული ქვეყნისთვის, რომელიც განვითარებაზე ფიქრობს, სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხს წარმოადგენს ჩრდილოვანი ეკონომიკის პრევენცია. ამისთვის კი საჭიროა გვესმოდეს არაფორმალური ეკონომიკის არსი. მიუხედავად იმისა რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკის გაზომვა მეტად რთული და შრომატევადი პროცესია, შესაძლებელია მისი განსაზღვრის მეთოდების ცოდნა. ამასთან უნდა იქნას გასაზღვრული ჩრდილოვანი ეკონომიკის გამომწვევი მიზეზები, განსაკუთრებით საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე. გადასახდების საკითხი ქვეყნისთვის ერთ-ერთი ფუნდამენტურია, რაზეც ქვეყნის ფინანსები დგას, ამ მხრივაც საჭიროა გავარკვიოთ ბალანსი ნდობასა და ძალაუფლებას შორის, შესაბამისად გამოვიდეთ ნებაყოფლობითი საგადასახადო ვალდებულებებიდან და მოვახდინოთ ამ საკითხის შეფასება ჩვენი ქვეყნის თვალსაზრისით.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების და ხარისხის გარკვევა და ისტორიული ანალიზი, საქართველოს გარდამავალი პეროდისა მნიშვნელოვან კითხვებზე სცემს პასუხს, ასევე მეტად მნიშვნელოვანია გატარებული რეფორმების შეფასება და განსაკუთრებით ლიბერალური რეფორმების ანალიზი, ვინაიდან და რადგანაც ჩვენს ქვეყანას ლიბერალური ეკონომიკისკენ აქვს გეზი აღებული და ყველაზე ოპტიმალური გამოსავალიცაა, ჩრდილოვანი ეკონომიკიდან.

საკვანძო სიტყვები: ჩრდილოვანი ეკონომიკა, საგადასახადო ვალდებულებები, ლიბერალური ეკონომიკა, ეროვნული მეურნეობა, კორუფცია, სოციალური დანახარჯები, ლეგალური ეკონომიკა, კრიზისული ეკონომიკა, პრივატიზება, არასტაბილური პოლიტიკა.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის არსი

ჩრდილოვანი (არაფორმალური) ეკონომიკა¹ ეროვნული მეურნეობის ის ნაწილია, რომელიც მოქმედებს კანონის დარღვევით, ვერ აღირიცხება სახელმწიფო მართვის ორგანოების მიერ და არ იხდის სახელმწიფო გადასახადებს. სადღეისოდ, ძნელი სათქმელია, თუ რა წილი უკავია ჩრდილოვან ეკონომიკას ქვეყნის ეროვნულ მეურნეობაში. ჩრდილოვან ეკონომიკას უდიდესი დანაკარგები მოაქვს ქვეყნისათვის, რაც, პირველ რიგში, აისახება შემოსავლების მეტად უთანაბრო განაწილებაში. მისი არსებობა ასევე იწვევს ეკონომიკური არაეფექტურობის ზრდას, სახელმწიფო შემოსავლების შემცირებას გადასახადებისაგან თავის არიდების გამო, სახელმწიფო უწყებებში კორუფციის სტიმულირებას.

თუ ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩო მისგან თავისუფალ „ხვრელებს“ გააჩენს, არსებული ჩარჩო პირობები არადამაკმაყოფილებლად აღიქმება. თუ სახელმწიფო კერძო ეკონომიკურ აქტივობას საკანონმდებლო ველისგან თავისუფალ სივრცეს დაუტოვებს, მაშინ შეიძლება ჩრდილოვანი ეკონომიკა წარმოიშვას. ამასთან საქმე ეხება საქმიანობას, რომელიც გადასახადების დაწესებას და სახელმწიფო სექტორის მიერ რეგლამენტირებას არ ექვემდებარება. თუმცა ისინი უნდა შედიოდნენ ბრუტო მშპ-ში.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის შიდა პროდუქტს მიეკუთვნება: 1.ლეგალური აქტივობა, რომელიც ლეგალურად სრულდება, მაგრამ რომელზეც გადასახადები ვერ წესდება (გადასახადების დამალვა); 2.ლეგალური აქტივობა, რომელიც არალეგალურად

¹ გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. – ეკონომიკური პოლიტიკა, წიგნი I, თბილისი 2009

სრულდება(ფარულად მუშაობა); 3.არარეგალური აქტივობა(ნარკოტიკებით ვაჭრობა); 4.შემოსავლები საკუთარი ლეგალური წარმოებიდან და პირდაპირი გაცვლიდან.

განსაზღვრულ პერიოდში ჩრდილოვანი ეკონომიკა მით უფრო დიდია, რაც: უფრო მაღალია გადასახადებისა და სოც. დანახარჯების ზღვრული ოდენობა; უფრო დაბალია გადასახადის გადამხდელთა და ამკრეფთა მორალი; მაღალია სახელმწიფო რეგლამენტირების ტვირთი; სწრაფია დანახარჯების მატება და აღქმა; მცირეა რეალურად არსებული შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე; მცირეა დროის შესაბამისი ხარჯები, ანუ რაც უფრო მცირეა ოფიციალური ასაკობრივი დასაქმების წილი და სამუშაო დრო და რაც უფრო დიდია უმუშევართა რაოდენობა; მცირეა დასაქმების ხარჯები, ანუ რაც უფრო მცირეა მოსალოდნელი დასჯის საზომი და არაოფიციალური საქმიანობის აღმოჩენის ალბათობა. ზემოთ მოყვანილმა ფაქტებმა თავიანთი მოქმედებით შეიძლება ერთმანეთი გააძლიერონ.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის განსაზღვრის მეთოდი

ჩრდილოვანი ეკონომიკის გაზომვა მეტად რთული და შრომატევადი პროცესია და მიუხედავად ამისა იგი მაინც არ იძლევა ზუსტი მონაცემების მიღების საშუალებას, მიუხედავად ამისა არსებობენ მეთოდები, რომელთაც იყენებენ ეკონომისტები ამ მონაცემების გამოსათვლელად.

დასაქმების ქვოტის ცვლილებები - სრული დასაქმების პირობებში ჩრდილოვანი ეკონომიკა საერთოდ არ უნდა არსებობდეს, ხოლო დასაქმების დაბალი ქვოტის შემთხვევაში ადამიანებს მეტი სტიმული აქვთ ჩრდილოვანი საქმიანობისთვის.

სხვაობა შემოსავალსა და ხარჯებს შორის - მშპ ვიციტ რომ შეგვიძლია ვიანგარიშოთ როგორც შემოსავლების, ისე ხარჯების მეთოდით. როდესაც დანახარჯები უფრო მაღალია, ვიდრე შემოსავლები, შეგვიძლია ვივარაუდოთ ფარული შემოსავლების არსებობაზე. ამ მეთოდის ნაკლოვანებას წარმოადგენს ის, რომ იგი ვერ ითვალისწინებს იმას, რომ ხარჯები შესაძლოა კრედიტით დაფინანსდეს.

ნაღდი ფულის მიმოქცევის მეთოდი - ვარაუდობენ, რომ ტრანსაქციები ჩრდილოვან ეკონომიკაში არალეგალური საქმიანობის დამალვის მიზნით მხოლოდ ნაღდი ფულით იფარება, ამიტომ ფულის რაოდენობის მეშვეობით ან მისი ცვლილებით ცდილობენ ჩრდილოვანი ეკონომიკის სიდიდის განსაზღვრას. თუ გავამრავლებთ ამ სიდიდეს ფულის ბრუნვის სიჩქარეზე, მაშინ შესაძლებელია ჩრდილოვანი ეკონომიკის სიდიდის განსაზღვრა.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის გამონწყვეტი მიზეზები

გადასახადებით დაბეგვრის მაღალი დონე¹. თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიოში გადასახადების დატვირთვის დონე ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. ეკონომიკის არასატბილურობა მისი კრიზისული მდგომარეობა. ეკონომიკის ჩრდილოვან სექტორში გადასვლა მისი საერთო მდგომარეობის პირდაპირი შედეგია. რაც უფრო ძლიერია ლეგალური ეკონომიკა მით უფრო, მცირეა ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბები და პირიქით.

სახელმწიფო ქონების პრივატიზების პროცესში დაშვებული შეცდომები. სახელმწიფო ქონების პრივატიზება, მისი პერსონიფიცირება უნდა განიხილოს, როგორც საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის ცენტრალური რგოლი. როგორც მთლიან პოსტსაბჭოურ სივრცეში, საქართველოშიც, პრივატიზება ბევრი ხარვეზებით ჩატარდა.

საკუთრების უფლების დაუცველობა. მენარმეებში იგი „მედროვეობის“ ფსიქოლოგიას იწვევს. ეკონომიკაში სახელმწიფო სექტორის ზრდა და ეკონომიკის რეგლამენტიზაციის ამაღლება. არახელსაყრელი სოციალური ფონი. მზარდი უმუშევრობა, შრომის ანაზღაურებისა და საპენსიო უზრუნველყოფის დაბალი დონე საუკეთესო პირობებს ქმნის ჩრდილოვანი ეკონომიკის განვითარებისათვის. ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემებით² საქართველოში 2008 წლის დასაწყისში შრომისუნარიანი

1 www.researchgate.net/publication/316845895_chrdilovani_ekonomikis_gamomtsvevi_mizezebi

2 www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

ასაკის მოსახლეობაში უმუშევრობის დონე შეადგენდა 18,9%-ს. საქართველოში ხელფასის წილი 3-4 ჯერ უფრო ნაკლებია ცივილიზებულ ქვეყნებთან შედარებით, სადაც ანაზღაურების ქვედა ზღვარი ითვლება 300-400 აშშ დოლარი, საქართველოში კი ის არ აღემატება 160 დოლარს.

პოლიტიკური არასტაბილურობა. საკუთრების უფლების დაუცველობის ფაქტორთან ერთად, იგი მნიშვნელოვნად ასტიმულირებს ჩრდილოვანი ეკონომიკის განვითარებას.

გადასახადების გადაუხდელობის ციკაბო ფერდობი¹.

კირხელი, ჰორცლი და ვალი² საუბრობენ საგადასახადო ვალდებულების შესრულების ორ წყაროზე: იძულებითა და ნებაყოფლობითზე. იძულებითი საგადასახადო ვალდებულების შესრულება გულისხმობს, რომ გადასახადებისგან თავის ამრიდებელს ეშინია, რომ გამოიჭერენ და დასჯიან. ნებაყოფლობითი საგადასახადო ვალდებულების შესრულება კი ასახავს მოქალაქეთა დამოკიდებულებას, რომ მთავრობა ასრულებს მნიშვნელოვან ფუნქციებს, რაც უნდა დაფინანსდეს გადასახადებიდან.

როგორც მულბახერი და კირხელი ამტკიცებენ³ ცალ-ცალკე არც ძალაუფლებას და არც ნდობას არ შეუძლია საუკეთესო შედეგის მოტანა. საჭიროა ნდობისა და ძალაუფლების დაბალანსებული ერთობა: თუ საგადასახადო ორგანოებს აქვს სრული ძალაუფლება, მაგრამ მთავრობა მოკლებულია ნდობას, ეკონომიკა დაეშვება ჩრდილოვანი ეკონომიკის ციკაბო ფერდობზე. იგივე ხდება, თუ მთავრობა გამჭვირვალე, სამართლიანი და მაღალი ლეგიტიმაციის მქონეა, მაგრამ შემოსავლების სამსახური უფუნქციოა. ქვემოთ მოცემული დიაგრამა კარგად წარმოაჩენს ამ მონაცემებს.

არგუმენტი, რომ ნებაყოფლობითი საგადასახადო ვალდე-

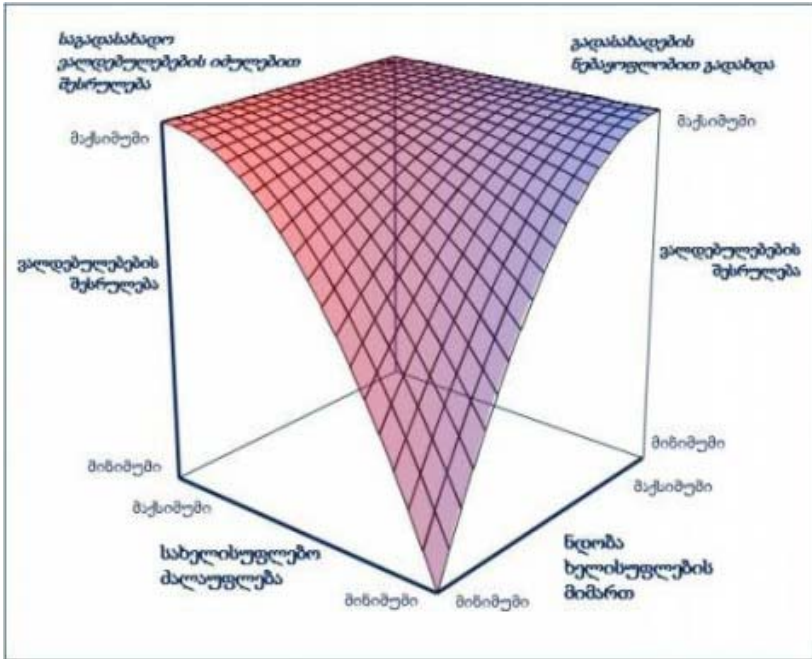
---

1 iset-pi.ge/index.php/ka/publications/iset-economist-blog2/entry/2015-06-01-15-00-05

2 “Enforced versus Voluntary Tax Compliance: The ‘Slippery Slope’ Framework”, *Journal of Economic Psychology* 29, 2008 წელი

3 „Tax Compliance by Trust and Power of Authorities”, *International Economic Journal* 24, 2010 წელი

ბულების შესრულება გადამწყვეტია, ერთი შეხედვით თითქოს „არაეკონომიკურია“, ვინაიდან იგი ეფუძნება არა გარეგან, არამედ შინაგან სტიმულს.

ის არის დანაშაულის ეკონომიკაში გავრცელებული პოპულარული აზროვნების ნაწილი და შეიძლება მიესადაგოს თითქმის ყველა სახის დანაშაულს. ყველაზე ეფექტური პოლიციაც კი ვერ აღკვეთს დანაშაულებრივ სიტუაციებს, თუ დასჯადი დანაშაულის ალბათობა დაბალია.

ნებაყოფლობითი საგადასახადო ვალდებულების შესრულება არსებითია.

კავკასიის კვლევის რესურს-ცენტრის¹ კავკასიის ბარომეტრის თანახმად, იმ ქართველების რაოდენობა, რომლებიც სრულად ენდობიან „აღმასრულებელ ხელისუფლებას (პრემი-

¹ caucasusbarometer.org/ge/cb2015ge/codebook/

ერ-მინისტრსა და მინისტრებს)“, ბოლო ათწლეულის განმავლობაში 30-40 პროცენტს შორის მერყეობს. შედარებისთვის: საგადასახადო ორგანოებისადმი ნდობა ავსტრიაში იყო 89%, ჩეხეთის რესპუბლიკაში – 90%, ხოლო დიდ ბრიტანეთში – 91%. ეს მაშინ, როდესაც ჩრდილოვანი ეკონომიკის საშუალო მაჩვენებელი ამ ქვეყნებში 16 პროცენტი იყო (მულბახერი, კირხელი და შვარცენბერგერი)¹ შედეგად, ფუნდამენტური რეფორმების მიუხედავად, პოსტ-საბჭოთა არეულობისა და შევარდნაძის პერიოდში დაკარგული ნდობის დონე ჯერ კიდევ არ აღდგენილა.

საქართველოსთვის სირთულე ისაა, რომ საყოველთაოდ მიღებული ეკონომიკური სწავლების თანახმად, ბევრი პრობლემა უკვე მოგვარდა თითქმის იდეალური გზით. ამიტომ პრობლემის მიდგომის თვალსაჩინო გზა უკვე აღარ არსებობს. ქართული საგადასახადო 20% არის მარტივი და გამჭვირვალე. საჯარო ხარჯები, როგორც მშპ-ის წილი, შეადგენს 31.8 %-ს, რაც ფრიად მოკრძალებული რიცხვია აშშ-ის 41.6%, დიდი ბრიტანეთის 48.5%, საფრანგეთის 56.1%-სა და დანიის 57.6%-თან შედარებით (მონაცემები ალებულია მემკვიდრეობის ფონდის ეკონომიკური თავისუფლების 2014 წლის ინდექსიდან). ქვეყნების უმრავლესობაში სპეციალური ინტერეს-ჯგუფები ხელს ურევენ მთავრობის ჯიბეში, აფინანსებენ რა ყოველგვარ საქმიანობას, რომელთა საზოგადო სარგებელი ფრიად საეჭვოა. სხვა ქვეყნების მთავრობებთან შედარებით, ქართული საჯარო სექტორი თავისუფლად შეიძლება ჩაითვალოს მომჭირნედ და თავშეკავებულად.

რალაცეების გაუმჯობესება კვლავ საჭიროა. უდიდესი პრობლემაა ფართოდ გავრცელებული ნეპოტიზმი. ხალხს აღმაშფოთებლად მიაჩნია, თუ მათი გადასახადებით, რომლის გადასახდელადაც ბევრს შრომობენ, მთავრობის წევრთა ნათესავებს სამუშაო ადგილებით უზრუნველყოფენ. ასეთი ქცევა ზრდის ქვეყნის მოქალაქეთა რწმენას, რომ მათ მიერ გადახდი-

---

1 „Voluntary versus enforced tax compliance: empirical evidence for the ‘slippery slope’ framework”, *European Journal of Law and Economics* 32, 2011 წელი

ლი გადასახადები არამიზნობრივად იხარჯება.

გარკვეული დონის გამჭვირვალობა საქართველოში მიღწეულია. *Transparency International*, რომელიც მიიჩნევს, რომ საქართველოს პროკურატურის ელ-პლატფორმა „ერთ-ერთი ყველაზე გამჭვირვალეა მსოფლიოში“, 2010 წლიდან ინახავს საქართველოს მთავრობის მიერ ჩატარებული ტენდერების მონაცემებს, რაც იძლევა დანერგილებითი ანალიზის საშუალებას, თუ სად და რაში იხარჯება გადასახადების გადამხდელთა ფული.¹

თუმცა ეს ყველაფერი ძალიან ნელა ხდება. ყველასთვის კარგადაა ცნობილი ე.წ. „სოციალური კაპიტალის“ შესახებ დისკუსიების ერთ-ერთი არგუმენტი, რომ ინსტიტუციებისადმი ერთხელ დაკარგული ნდობის აღდგენას დიდი დრო სჭირდება. შევარდნაძის კლემტოკრატია ქართველების საკუთარი მთავრობისადმი დამოკიდებულება გააფუჭა და მისი აღდგენა უახლოესი რამდენიმე წლის განმავლობაში შეუძლებელია.

მოსახლეობის საგადასახადო მორალის გაუმჯობესებისთვის ბევრი რამ უნდა გაკეთდეს, რაც დაკავშირებულია ტალერისა და სანშტაინის ქცევითი ეკონომიკის უახლეს აღმოჩენებსა და ჯიკების შესახებ მახვილგონივრულ იდეებთან.

ჩრდილოვანი ქაონონიკა საქართველოში.

1990-93 წლებში საქართველოში ეკონომიკური საქმიანობის 43.6% ჩრდილოვან ეკონომიკაზე მოდიოდა, 1994-95 წლებში 63%. დღეისათვის კი მსოფლიო ბანკის გამოკვლევებით, საქართველოში ჩრდილოვანი ეკონომიკა ქვეყნის მშპ-ის 68.8% შეადგენს. 90-იანი წლების ბოლოს და 2000-იანების დასაწყისში საქართველოს ეკონომიკური პრობლემების ძირითად მიზეზად ჩრდილოვანი ეკონომიკის ზრდა მიიჩნეოდა; თავის მხრივ, არალეგალურ ბიზნესს საკანონმდებლო ბაზის მოუწესრიგებლობა, კორუფციის მაღალი დონე და გაუარესებული ბიზნესგარემო ახალისებდა.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბი საქართველოში უკვე სა-

---

1 www.tendermonitor.ge/ge/annual/2010

შიშ ზღვარს აღწევდა. მიუხედავად იმისა, რომ ლეგალური ბიზნესი არ ექვემდებარება არანაირ აღრიცხვას, დამოუკიდებელი ექსპერტები მის მასშტაბებს მთელი ეკონომიკის დაახლოებით 50 პროცენტზე მეტად აფასებდნენ. გარდა ამისა, თვით ის სამეურნეო სუბიექტებიც კი, რომლებიც სრულიად ლეგალურად ფუნქციონირებდნენ, თავს არიდებდნენ გადასახადის გადახდას. თითქმის ყველა ფირმასა და კომპანიაში არსებობდა “თეთრი” და “შავი” ბუღალტერია, რაც იმის მომასწავებელი იყო, რომ ბიუჯეტისათვის განკუთვნილი სახსრები სულ სხვა მიმართულებით წარიმართებოდა და, როგორც წესი, ჩინოვნიკების ჯიბეებში ილექებოდა.

საგულისხმოა, რომ ამ პერიოდში, შემოსავლების დამალვის ტენდენცია წლიდან წლამდე იზრდება. თუ 1996 წელს ჩრდილოვანი ეკონომიკის მოცულობას 27%-ის დონეზე აფასებდნენ, 2001 წელს ამ ციფრმა უკვე 33%-ს მიაღწია. ასეთია სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგები. გამოკვლევის შედეგად, გამოვლინდა ჩრდილოვანი ეკონომიკის მოცულობა ცალკეულ სფეროებში. მაგალითად, სამრეწველო სექტორში ჩრდილოვანი ეკონომიკის პროცენტი 40%-ს აღემატა, მშენებლობაში - 55%-ს, ტრანსპორტში - 34%-ს, ვაჭრობაში - 56%-ს, სასტუმროს ბიზნესსა და რესტორნებში - 65%-ს, კავშირგაბმულობაში - 17%-ს. ამ პერიოდში განათლების სფეროში კომერციული დაწესებულებების შემოსავლების ფაქტიური მაჩვენებლები ორჯერ აღემატება დეკლარირებულ მაჩვენებლებს, ხოლო სამედიცინო დაწესებულებებისა - ოთხჯერ. არასახარბიელო სიტუაციაა ნავთობპროდუქტების რეალიზაციის სფეროშიც.

სპეციალისტთა აზრით 90-იანი წლების ბოლოს საქართველოს ეკონომიკაში არსებული მდგომარეობის, ჩრდილოვანი ეკონომიკის ასეთი მაღალი პროცენტის მიზეზია კორუფცია და მაღალი საგადასახადო განაკვეთები. სახელმწიფო, ფაქტობრივად, ვერაფერს აკეთებდა ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შესამცირებლად. მართალია, დიდი ხანია მიდიოდა საუბარი საგადასახადო კოდექსში პრინციპული ცვლილებების

გასატარებლად, მაგრამ, პრაქტიკულად, ამ მიმართულებით არაფერი გაკეთებულა, უფრო პირიქით, ხშირად საგადასახო კოდექსში ცვლილებები სწორედ ბიზნესის შეზღუდვას და ფისკალური პროცესების გართულებას ემსახურებოდა. შედეგად, ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილი კიდევ უფრო მზარდი ტენდენციებით ხასიათდებოდა და სახელმწიფო ბიუჯეტიც უფრო დიდ სახსრებს კარგავდა. მართალია, 2003 წლის შემდგომში გატარებული რეფორმების შემდეგ ჩრდილოვანი ეკონომიკის მოცულობა უნდა შემცირებულიყო, მაგრამ მიუხედავად ამისა სახეზეა საპირისპირო ტენდენციები. მსოფლიო ბანკის მონაცემების მიხედვით ჩრდილოვანი ეკონომიკის მოცულობა საქართველოში კი არ შემცირდა, არამედ ზრდის ტენდენციებით ხასიათდება. ეს მდგომარეობა საგანგაშოა ვინაიდან ჩრდილოვანი ეკონომიკა უდიდესი უარყოფითი ზეგავლენას მომტანია ქვეყნის ეკონომიკაზე.

საქართველოში გატარებული ინსტიტუციური რეფორმები

2003 წლის შემდეგ საქართველოში მოსული ხელისუფლების ერთ ერთ უპირველეს ამოცანას წარმოადგენს საქართველოში კორუფციის დონის შემცირება, სახელმწიფო სტრუქტურების გამართული ფუნქციონირების უზრუნველყოფა, გამართული საგადასახადო სისტემის ფორმირება და ბიზნეს-გარემოს გაუმჯობესება. ყოველივე ეს კი წინაპირობაა იმისა რომ შემცირდეს ჩრდილოვანი ეკონომიკის მოცულობა და გაიზარდოს საერთო ეკონომიკური ეფექტიანობა.

ანტიკორუფციული ღონისძიებები: კორუფციასთან ბრძოლა საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთ ყველაზე მთავარ მიზანს წარმოადგენს. ქვეყანაში გატარებული ანტიკორუფციული ღონისძიებები გამიზნულია ძალოვანი და სასამართლო სისტემების, ისევე როგორც ფისკალური, ადმინისტრაციული და საჯარო მომსახურების სექტორების გარდაქმნაზე. 2005 წელს საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების საბჭომ შეიმუშავა ქვეყნის ეროვნული ანტი-კორუფციული სტრატეგია.

სტრატეგია მიზნად ისახავს ეფექტური სახელმწიფო მართვის სისტემის ჩამოყალიბებას, სამართლებრივი და სამოქალაქო ღონისძიებების გატარებას კორუფციის წინააღმდეგ და მთავრობაში კორუფციული სისტემის ფორმირებისაგან თავის დაზღვევას.

ახლო წარსულში გატარებულმა ანტიკორუფციულმა ქმედებებმა მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა ფისკალური ადმინისტრირება და შეამცირა ქვეყნის ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბები. მსოფლიო ბანკმა თავის ანგარიშში „ანტიკორუფცია გარდამავალ პერიოდში-3“ საქართველოს, 2006 წელს ანტიკორუფციული ქმედებების განხორციელების მხრივ, მიანიჭა პირველი ადგილი. მსოფლიო ბანკისა და EBRD-ის ანგარიშების თანახმად, 2002-2005 წწ. იმ ფირმების რიცხვი, რომლებიც საქართველოში კორუფციას მიიჩნევდნენ თავიანთი საქმიანობის მთავარ შემაფარებელ გარემოდ, 60 პროცენტიდან 39 პროცენტამდე შემცირდა, ხოლო იმ ფირმების რიცხვი, რომლებიც ქრთამს იხდიდნენ გადასახადების ამოღებისას 44 პროცენტიდან 11 პროცენტამდე.

ათასწლეულის გამოწვევის კორპორაციის 2007 წლის მაჩვენებლებით საქართველოს მიენიჭა კორუფციის მაკონტროლებელი ქვეყნის სტატუსი. საერთაშორისო რესპუბლიკური ინსტიტუტის 2007 წლის თებერვლის გამოკითხვით, საქართველოს მოსახლეობის გამოკითხულთა 95 %-ის განცხადებით, მათ სახელმწიფო და კომუნალური მომსახურებისათვის ბოლო 12 თვის განმავლობაში ქრთამი არ გადაუხდიათ. დღეს ეს რიცხვი 99 %-ს შეადგენს. დღეს უკვე შეიძლება იმის თქმა, რომ კორუფციის დონე მინიმალურ ნიშნულამდეა დაყვანილი და ამდენად, იგი არ შეიძლება ჩაითვალოს ჩრდილოვანი ეკონომიკის მაპროვოცირებელ ფაქტორად საქართველოში.

ლიბერალური ეკონომიკური რეფორმები.

კერძო მენარმეობის განვითარება ხელსაყრელი ბიზნეს გარემოს შექმნის მეშვეობით საქართველოს მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთ მთავარ მიზანს წარმოადგენს.

ეკონომიკური რეფორმები გამიზნულია ეკონომიკურ განვითარებაზე, ლიბერალიზაციაზე და კერძო სექტორის განვითარებაზე. მთავრობამ ბევრი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგა ამ მიმართულებით:

გადასახადების შემცირება: 2005 წელს ძალაში შევიდა ახალი საგადასახადო კოდექსი¹, რომლის მიხედვითაც გადასახადების მოცულობა საგრძნობლად, ხოლო რაოდენობა კი სამმაგად შემცირდა, ნაკლები ლიცენზიები და ნებართვები ბიზნესის საწარმოოდ ბიზნესის საწარმოებლად აუცილებელი ლიცენზიებისა და ნებართვების ოდენობა 84%-ით შემცირდა, გამარტივდა და თავი მოეყარა ერთ სტრუქტურაში (ერთი სარკმლის პრინციპი) ბიზნეს სექტორის სასარგებლოდ.

გაუმჯობესებული ტექნიკური რეგულირების სისტემა- ტექნიკური რეგულირების სისტემამ რეფორმა განიცადა, რათა გზა დაეთმო ნებაყოფლობითი სტანდარტების სისტემისათვის და შემცირებულიყო სახელმწიფოს ინტერვენცია ამ სფეროში. ახალი კანონმდებლობა ამ სფეროში საშუალებას იძლევა შემოღებულ იქნეს საერთაშორისო სტანდარტების ტექნიკური დადგენილებები ექსპორტისა და იმპორტის პროცედურების გასამარტივებლად.

შემცირებული სახელმწიფო ინტერვენცია: დერეგულაციის პოლიტიკამ მნიშვნელოვნად შეამცირა სახელმწიფოს მიერ რეგულირებადი სფეროები და გაამარტივა პროცედურები.

აგრესიული პრივატიზაციის პოლიტიკა: სახელმწიფო ქონების პრივატიზაცია პროგრესირებს, რაც კერძო სექტორის ზრდას და განვითარებას უწყობს ხელს

საბაჟო რეფორმები: შემუშავდა ახალი საბაჟო კოდექსი, რომლის ამოქმედებითაც მნიშვნელოვნად გამარტივდება საბაჟო ადმინისტრაციული პროცედურები. ნაკლები გადასახადები იმპორტზე 2006-ში და გათავისუფლება საიმპორტო გა-

---

1 www.nplg.gov.ge/gsdll/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0ekonomik--00-1-0-10-0-0-0---0prompt-10--.%2E-4---4---0-11-11-en-10---10-help-50--00-3-1-00-0-00-11-1-1utfZz-8-00-0-11-1-0utfZz-8-10&cl=CL1.4&d=HASH6519caad6bbf4e8f4bb051.6.4&x=1

დასახადებისგან 2008-ში. იმპორტზე გადასახადების სისტემა რეფორმას განიცდის. ამ მიმდინარეობით კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაიდგა, როდესაც ძალაში შევიდა საქართველოს კანონი „საბაჟო ტარიფის შესახებ“. ახალი კანონი ითვალისწინებს საბაჟო ტარიფის განაკვეთების შემცირებას 0%, 5% და 12%-მდე, ნაცვლად 2006 წლის 1 სექტემბრამდე მოქმედი 16 სატარიფო განაკვეთისა (0%, 4%, 5%, 6%, 7%, 8%, 10%, 12%, 14%, 15%, 16%, 17%, 18%, 20%, 25%, 30%). იგი აგრეთვე გულისხმობს საქართველოს საბაჟო გადასახადების სისტემის შემდგომ ლიბერალიზაციას და საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის საქონლის აღწერისა და კოდირების 2002 წლის ჰარმონიზებულ სისტემაზე გადასვლას.

აღსანიშნავია, რომ საბაჟო კანონმდებლობის გამარტივება და ამ სფეროში არსებული ხარვეზების აღმოფხვრა დიდ მნიშვნელობას ატარებს ჩრდილოვანი ეკონომიკის შემცირებაში, ვინაიდან ადრე არსებული მონაცემებით ამ სფეროში დარღვევები და უკანონო მოქმედებები ინტენსიურ ხასიათს ატარებდა, დღეს კი მდგომარეობა მკვეთრად არის გაუმჯობესებული. ამ ყოველივემ გავლენა უნდა იქონიოს ჩრდილოვანი ეკონომიკის ხვედრით წილზე.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკა, ის მოცემულობაა, რომელიც ყოველთვის და ყველგან არსებობდა და იარსებებს, მაგრამ განსხვავებული მასშტაბებით. ამ მხრივ ჩვენს ქვეყანას საკმაო გამოცდილება დაუგროვდა. ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდიდან დამკვიდრდა ჩვენს ცნობიერებაში არაფორმალური ეკონომიკისადმი მზაობა. 1990-იან წლებში ჩამოშლილმა ინსტიტუტებმა, მოუწესრიგებელმა კანონმდებლობამ, სუბკულტურულმა აზროვნებამ და სხვა უამრავმა პრობლემებმა, გააძლიერეს ჩრდილოვანი ეკონომიკა. იყო მისი პრევენციის არაერთი მცდელობა და მათშორის შედეგიანებიც, მაგ: მარტივი საგადასახადო სისიტემა, კორუფციის დამარცხება და ა.შ. მაგრამ კვლავ რჩება საკმაო მოცულობის

არაფორმალური ეკონომიკა ჩვენი ქვეყნის რეალობაში. საქმე იმაში მდგომარეობს რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკის აღმოფხვრა მეტად სათუო და კომპლექსური საკითხია, ვინაიდან და რადგანაც არაფორმალური ეკონომიკა ზოგ შემთხვევაში ისეთ ადგილში იმალება, სადაც მორალური საზღვარი იცავს, მაგ: ნარკოტიკების ბაზარი და პროსტიტუცია, არალეგალურია, შესაბამისად უთვალდი ბოროტებაა და რთულად ექვემდებარება პრევენციას. ასევე თითოეულმა დაუფიქრებლად და ხისტად მიღებულმა კანონმა შესაძლოა გააჩინოს ჩრდილოვანი ბაზარი, მაგალითად, თუ მიწის ყიდვას ავკრძლავდ უცხოლებზე, შესაძლოა უცხოელმა ინვესტორებმა ირიბად დაიწყონ ჩართვა ჩვენს ეკონომიკაში, ქართული ორგანიზაციების დაარსებით. ამიტომ ყველა შესაძლო საკანონმდებლო ხერხი უნდა იქნას გათვალისწინებული. რეკომენდაციის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ლიბერალრი-ნაკლებზეზღუდული ეკონომიკა, ჩრდილოვანი ეკონომიკის პრევენციის ერთერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. – ეკონომიკური პოლიტიკა, წიგნი I, თბილისი 2009
2. ჯავახიშვილი, რ. (2017). ჩრდილოვანი ეკონომიკის გამომწვევი მიზეზები. ვებგვერდი: www.researchgate.net/publication/316845895_chrdilovani_ekonomikis_gamomtsvevi_mizezebi (ნანახია 18.07.2017)
3. საქართველოს სტატისტიკური სამსახური. www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo (ნანახია 18.07.2017)
4. ლანჩავა, ლ. (2015). საქართველოს იატაკქვეშა ეკონომიკა. ვებგვერდი: iset-pi.ge/index.php/ka/publications/iset-economist-blog2/entry/2015-06-01-15-00-05 (ნანახია 19.07.2017)
5. კირხელი, ჰორცლი და ვალი. „Enforced versus Voluntary Tax Compliance: The „Slippery Slope’Framework“, Journal of Economic Psychology 29, 2008 წელი

6. მუღლახერი, კირხელი. „Tax Compliance by Trust and Power of Authorities“, International Economic Journal 24, 2010 წელი

7. კავკასიის ბარომეტრი. caucasusbarometer.org/ge/cb2015ge/codebook/ (ნანახია 19.07.2017)

8. მუღლახერი, კირხელი და შვარცენბერგერი. „Voluntary versus enforced tax compliance: empirical evidence for the ‘slippery slope’ framework“, European Journal of Law and Economics 32, 2011 წელი

9. ტენდერების მონიტორინგი. www.tendermonitor.ge/ge/annual/2010 (ნანახია 19.07.2017)

10. საგადასახადო კოდექსი. www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0ekonomik--00-1--0-10-0--0-0---0prompt-10--.%2E-4----4---0-1l--11-en-10---10-help-50--00-3-1-00-0-00-11-1-1utfZz-8-00-0-11-1-0utfZz-8-10&cl=CL1.4&d=HAS H6519caad6bbf4e8f4bb051.6.4&x=1 (ნანახია 19.07.2017)

REFERENCES:

1. Gvelesiani R., Gogorishvili I. Economical politics, Book I, Tbilisi 2009

2. Gvelesiani, R. (2017). Causes of northern economy. Website: www.researchgate.net/publication/316845895_chrdilovani_ekonomikis_gamomtsvevi_mizezebi (viewed 18.07.2017)

3. Statistics office of Georgia. Website: www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo (Viewed 18.07.2017)

4. Lanchava, L. (2015) Georgia’s underground economy. Website: iset-pi.ge/index.php/ka/publications/iset-economist-blog2/entry/2015-06-01-15-00-05 (Viewed 19.07.2017)

5. Kirkheli, Horsley and Vali. „Enforced versus Voluntary Tax Compliance: The ‘Slippery Slope’ Framework“, Journal of Economic Psychology 29, 2008 year.

6. Mallbaker, Kirkheli. „Tax Compliance by Trust and Power of Authorities“, International Economic Journal 24, 2010 წელი

7. Caucasus barometer. caucasusbarometer.org/ge/cb2015ge/codebook/ (viewed 19.07.2017)

8. Mallbaker, Kirkheli, Schwarzenberg. „Voluntary versus enforced tax compliance: empirical evidence for the ‘slippery slope’ framework”, European Journal of Law and Economics 32, 2011 year

9. Tender monitoring. www.tendermonitor.ge/ge/annual/2010 (Viewed 19.07.2017)

10. Tax code. www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0ekonomik--00-1--0-10-0--0-0---0prompt-10--.%2E-4----4---0-1l--11-en-10---10-help-50--00-3-1-00-0-00-11-1-1utfZz-8-00-0-11-1-0utfZz-8-10&cl=CL1.4&d=HASH6519caad6bbf4e8f4bb051.6.4&x=1 (Viewed 19.07.2017)

SHADOW ECONOMY AND ITS PREVENTION SIGNIFICANCE FOR GEORGIA

Sergo Gelashvili, Giorgi Javakhishvili

Third year and First year Bachelor's
Students of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

RESUME

The Shadow economy prevention has the vital importance for the countries. That's why it's necessary to understand the informal essence of economics, despite the difficulty of its measuring and a labour-intensive process. The basic principle is that it's possible to know the methods of shadow economy's definition. It should be noted that according to the reality of Georgia, the main causes of shadow economy must be defined.

One of the fundamental points of a country is a tax obligation, which is the essential for finances, that's why it's necessary to find out the balance between the faith and authority. It gives us the way

to escape from the voluntary tax obligations and estimate the matter from our country's point of view.

The historical analysis of the shadow economy can respond to the most important questions of the transition period of Georgia. It's also significant to estimate the fundamental changes and to analyse the liberal reforms, because our country is oriented towards the liberal economics and it is the most optimal solution from the shadow economy.

Key Words: Shadow Economy, tax obligations, liberal economics, national economy, corruption, social cost, economic law, crisis economics, privatization, unstable politics.